

BESTE PHILIPPE

BESTE PIET

TEMPELIERSHOEVE

JOS

ARCHIEF

BELOFTE

SPANNING

PAPIER

IDEOLOGIE

AMBACHT

ALLES IST UMBAU

STREEK

STIJN

ENGELAND

RUÏNE

KENTEEKENS

STAD

TRAAGHEID

OPTIMISME

FAÇADE

STEEN

GESTOLD

BAKEN

KARAKTER

EMBELLISSEMENT

COMPRESSIE

BESTE PIET

Vernielde Lakenhallen, Ieper, 25 april 1919.
Foto van Antony d'Ypres.

BESTE PIET,

Ik herinner het me nog goed, het was tien jaar geleden. We werkten met noAarchitecten aan de herinrichting van de Lakenhallen in Ieper. We waren niet bezig met het feit dat het gebouw helemaal vanaf de grond was heropgebouwd. Een werk dat nochtans duurde tot in de jaren zestig van de vorige eeuw. Natuurlijk zou dit gegeven wel mee een belangrijke rol spelen in onze houding ten aanzien van het gebouw. Maar dat was niet onze eerste gedachte toen we de Lakenhallen leerden kennen. We waren eerst en vooral ondersteboven van dat indrukwekkende monument.

Het is pas verder in het proces dat dit feit deel werd van onze overpeinzingen. Je wordt dan ook snel met je neus op de feiten gedrukt als je de talloze, veelal prachtige foto's ziet van na de verwoestingen, toen die immense massa materiaal nagenoeg helemaal uitgestrekt lag in een vlak, desolaat landschap.

Achteraf beschouwd zou je kunnen stellen dat dit misschien wel een soort impliciete aanvaarding inhield, onbewust, zonder na denken, van de wederopbouw van dit gebouw. Of dit klopt en hoe dit komt, wil ik graag onderzoeken. Je vraag om terug te kijken naar de wederopbouw en er mijn eigen mening over te geven, brengt me dus terug naar dat moment in 2009. Maar tegelijk komen meer gedachten bij me op. Mijn antwoord zal bestaan uit vele kleine antwoorden en overpeinzingen.

De Lakenhallen zijn het meest emblematische gebouw van de wederopbouw. Spreek je over de wederopbouw, dan denk je in de eerste plaats aan de Lakenhallen, en bij uitbreiding aan de pleinen en straten met telkens weer die gele bakstenen gevels waar ze deel van uitmaken. Maar het houdt niet op bij de poorten van die ene stad, een hele streek is getekend door de Groote Oorlog. Talloze dorpen en steden zijn gevallen en weer opgestaan. Een aanvaarding van de heropgebouwde Lakenhallen houdt voor een stuk al een aanvaarding in van de wederopbouw.

Maar ik ga te snel. Laat ons stap voor stap werken...

Joseph Viérin, omstreeks 1938.

JOS

Ik ben bij mijn vader gaan werken. Al is dergelijk feit niet meer, zoals vroeger, bijna een evidentie, toch klinkt het nog altijd heel gewoon. Mijn vader heeft het ook gedaan en zijn vader ook. Vier architecten van vader op zoon. Toch heb ik zelf geen weet van het bestaan van nog een ‘viergeslacht’ van architecten. Het lijkt erop dat we met zijn vieren vrij uniek zijn. De eerste was Joseph, of Jos, zoals hij zichzelf noemde. Het woord overgrootvader spreekt moeilijk. Ik heb hem niet gekend, dus zal ik hem ook noemen bij de korte voornaam die hij zelf verkoos.

Zijn grootvader kwam uit Valgrisenche, een plek hoog in de bergen nabij Aosta, Italië. Hij trok naar Vlaanderen, tweemaal, en die tweede maal is hij gebleven en met een Kortrijks meisje gehuwd. Hij stapte mee in de lakenhandel van haar ouders en heeft de zaak voortgezet. In Valgrisenche wordt alles nog netjes bijgehouden in grote boeken. Elk nieuwgeboren kind, elk huwelijk, takken en vertakkingen, te vinden bij familieleden die we daar nog kunnen bezoeken. Het was een omgeving met een verhoogd bewustzijn van plaats en klimaat, en met een sterke binding tussen mens en oorsprong tot gevolg.

Ik vraag me af of dit er bij de kleinzoon voor heeft gezorgd dat hij zich bewust was van de omgeving waartoe hij behoorde. Jos ging studeren aan Sint-Lucas in Gent. Het waren de jaren 1890. Sint-Lucas was in 1862 medegesticht door Jean-Baptiste Bethune, een man die sterk beïnvloed was door de denkbeelden van de Engelse neogotische architect Augustus Pugin. Hij had een bijzondere bedoeling om deze school op te richten. Hij wilde de juiste mensen opleiden om een christelijke gemeenschap te bouwen. Het doel was een retour naar de waarden en gewoonten die door de oprukkende industrialisatie en de vergaande gevolgen die daarmee gepaard gingen, verloren waren gegaan. De nadruk lag van in het begin op religieuze gebouwen, de stijl was deze van de neogotiek.

In de tijd dat Jos er studeerde, was de nadruk verschoven naar meer burgerlijke opgaven. Maar al was de neogotiek niet meer de doctrine en was er een groeiende aandacht voor de *arts and crafts*, het voortzetten van de tradities van het bouwen was nog steeds erg levend. Je kon in die tijd nog steeds een verschil maken tussen Academie- en Sint-Lucas-architecten. De eersten de klassieken of de beaux-arts-architecten, de anderen sprongen over die periode heen en keken verder terug in de tijd. Het tekende je voor het leven. De Gentse Joris Helleputte, ingenieur, architect en de latere minister voor de Katholieke Partij, die zo bepalend zou zijn voor de wederopbouw, was een van de beschermheren van Sint-Lucas en overtuigd neogotieker. Hoe overwogen de keuze voor zijn opleiding was, kunnen we moeilijk achterhalen, maar wat we zeker weten is dat Jos’ keuze voor Sint-Lucas zijn verdere loopbaan zou bepalen.

Uitbreiding van het Museum Plantin-Moretus in Antwerpen door noAarchitecten, 2016. Nieuwe gevel in samenwerking met kunstenaar Benoît van Innis.

TRAAGHEID

We zeggen vaak dat bouwen een traag proces is, terwijl het vaak juist heel snel moet gaan. Als het op bouwen aankomt, lijken verschillende snelheden met elkaar in conflict. Dat was zeker zo toen honderd jaar geleden een hele regio was verwoest.

Het verhaal van de Duitse architect Karl Friedrich Schinkel is bekend. Toen hij in de eerste helft van de negentiende eeuw Engeland bezocht, stond hij versteld dat op plaatsen waar een paar jaar tevoren nog koeien stonden te grazen, de bakstenen muren al zwart zagen van het roet uit de fabrieksschouwen. Hij zal wel wat hebben overdreven, maar hij wilde zeggen dat de kwaliteit van de architectuur had geleden onder de snelheid waarmee de veranderingen zich hadden voltrokken. Vandaag, in China, worden de woontorens sneller gebouwd dan ze op plannen kunnen worden uitgetekend. We kijken met verwondering naar de beelden van de nieuwe miljoenensteden.

Voor de Amerikaanse filosoof Lewis Mumford kan bouwen niet anders dan een traag proces zijn, wil het goed gedaan worden: *'The architect must build from structure to structure on his own experience and absorb that of other architects, past and present.'* De tijd om een bouwproject te bedenken is te kort om telkens met nieuwe oplossingen te komen. Bouwen is gebaat bij een proces van overdracht en voortschrijdend inzicht. Zo formuleerde hij het in het begin van de jaren zestig van vorige eeuw, in een reactie op een rond hem in ijlt tempo veranderende omgeving. Hij was geen traditionalist of tegen de vooruitgang, maar de technologische ontwikkeling had de overhand genomen en was ontmenselijkt. Het 'nieuw-zijn' was de norm geworden. Het zorgde voor een ineenkrimping van de tijd. Alles moest altijd maar sneller gaan om bij te kunnen blijven.

Mumford zegt het anders dan wij het binnen onze architectenpraktijk uitleggen, maar het komt op hetzelfde neer. Een mens heeft ankerpunten nodig in zijn omgeving, punten van herkenning. De accumulatie van de ene laag op de andere, doorheen de tijd, zorgt voor dergelijk houvast. Als alles nieuw is, dan is er een probleem. Niet alles hoeft daarom oud te zijn. Meer nog, iets kan nieuw zijn en toch een sterke band hebben met het verleden. Er is een voldoende mate van organische groei of evolutie nodig voor een natuurlijk aanvoelende omgeving. We bouwen voort op wat er al is en vernieuwen binnen een idee van continuïteit.

Toen we aan de uitbreiding van het Museum Plantin-Moretus in Antwerpen werkten, leerden we dat er ook een vorm van traagheid in de dingen vervat zit. We bouwden een nieuw archief naast huizen die dateerden uit de zestiende eeuw, een tijd waarin houten vakwerkbouw werd verdrongen door het gebruik van steen. De verandering in materiaal ging echter niet meteen gepaard met een verandering van vorm. Het vakwerk bleef zichtbaar in de gevels. Leem werd vervangen door baksteen en hout door natuursteen.

K A R A K T E R

We hebben al een aantal stadhuizen ontworpen en een ervan ligt in de Westhoek. Stadhuis is een mooi woord. Het brengt de twee belangrijkste woorden samen van ons beroep als architect. Stad en huis. Ook wanneer je het omdraait – huis van de stad – zegt het woord nog steeds precies wat het betekent. In het stadhuis van Menen maakten we daarvan: huis in de stad en stad in het huis. We vonden het namelijk gepast om te zeggen dat het stadhuis zo’n groot en mooi huis was geworden dat het ook als een kleine stad was binnen het huis. De stad Menen had een injectie nodig van trots en waardigheid en het stadhuis bleek de perfecte plek om hiermee te beginnen.

Steden en stadhuizen vervloeien met elkaar. De ene is een kleine versie van het andere, als een concentraat. Het mooiste stadhuis van het land staat in Leuven. Het oude stadhuis is het symbool van de stad, maar het is geen stadhuis meer. Recent ruilden de Leuvense schepenen het iconische huis voor een ander gebouw, dat als grootste verdienste heeft dat het naast het station staat. De Antwerpse schepenen krijg je voor dat soort reden niet uit hun ‘Schoon Verdiep’. Het stationsplein werd het nieuwe centrum van Leuven. Nog daaraan toe, maar het nieuwe stadhuis is even inwisselbaar geworden als een gewoon kantoorgebouw. Zijn architectuur had net zo goed eender waar kunnen staan. Een stadhuis moet hét huis van de stad zijn. Het moet uniek zijn, het wezen van de stad uitdrukken.

Dan hebben de Kortrijkzanen meer humor en zin voor zaken doen. Ze kochten een behoorlijk lelijk maar groot bankgebouw uit de jaren zeventig waar ze bovendien veel geld voor betaalden. Ik hoor het stadsarchitect Jean-Pierre Vanacker nog zeggen: ‘Er zijn maar drie criteria belangrijk voor de waardebeoordeling van een gebouw: de ligging, de ligging en de ligging.’ Het gebouw stond vlak naast het oude gotische stadhuis, dat trouwens nog door Jos was gerestaureerd. Door de dure aankoop was er bijna geen geld meer over voor een degelijke verbouwing. Zo begon onze eerste grote publieke opdracht, met veel ambitie en goesting, maar met weinig middelen.

Het grootste deel van het kleine budget stopten we in het uitkleden van het interieur. We trokken de stad naar binnen en lieten er straten dwars doorheen lopen. De uitgekleden ruimte bleek kwaliteiten te hebben die vandaag niet meer betaalbaar zijn. De beperkte middelen hadden onbedoeld aanleiding gegeven tot het ontdekken van een ruimtelijke rijkdom. Van onder de dure maar oudmodische bekledingen kwam ruw, in planken bekist beton bloot, een constructiewijze die vandaag fortuinen kost. Een stadhuis moet passen bij zijn bevolking. Het is immers hun gezamenlijke huis. De combinatie van het statige, historische stadhuis en het informele, nieuwe stadhuis met daarin hip design-meubilair verzoende de twee kanten van de Kortrijkse ziel. Stijfdeftigheid afgewisseld met een no-nonsense kant.